

Diversiteit: een positieve waarde?

Alfons Martinell

Diversiteit: in alle Europese landen wordt er heel wat over gesproken. Maar, zoals ook Loris Malaguzzi duidelijk heeft gemaakt, men bedoelt er vaak heel verschillende dingen mee.

Uit de onderwijssector is één invulling van dat begrip gekomen, die ook in de kinderopvang erg verspreid is: diversiteit als een vorm van individualiseren. In het onderwijs was men namelijk gaan beseffen dat men meer rekening moest houden met de individuele verschillen tussen kinderen. Dat was onder meer nodig omdat het onderwijs zich te veel richtte op 'gemiddelde' kinderen; kinderen die afweken van dat gemiddelde kregen een kwetsend etiket opgeplakt. Gedifferentieerd (of geïndividualiseerd) onderwijs zou, net als geïndividualiseerde kinderopvang, dit euvel kunnen vermijden. Deze visie op individuele diversiteit gaat volgens mij echter niet ver genoeg.

Vanuit internationale organisaties zoals de UNESCO komt een heel andere visie op diversiteit: één die gaat over culturen en creativiteit. In *La nostra diversità creativa* stelt UNESCO: 'aan de basis van het begrip culturele diversiteit ligt een wereldethiek; het is een ethiek die ons basisrichtlijnen verschaft die elke gemeenschap dient te volgen'. Dat betekent dat respect voor culturele diversiteit een fundamentele morele keuze wordt, die verantwoord is vanuit universele rechten (denk bijvoorbeeld aan het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind). Het gaat niet meer alleen om individuen, maar ook om traditionele culturen én om alle mogelijke hedendaagse culturele gebruiken. In deze, veel rijkere, definitie van diversiteit staat het begrip pluralisme centraal.

Cultureel pluralisme is immers een wezenlijk onderdeel van elke hedendaagse samenleving. Geen enkele

regio in Europa kan nog zeggen dat ze cultureel homogeen is, dat ze niet met diversiteit te maken heeft. Elk kind en elke volwassene komt al snel in contact met verschillende groepen en met hun gewoonten, gebruiken, normen en waarden. Mensen bouwen vandaag dan ook hun culturele identiteit op in wisselwerking met deze veelheid aan groepen. Culturen leven immers niet geïsoleerd van elkaar maar staan in verbinding met elkaar en ze evolueren voortdurend. In een dergelijke samenleving betekent pluralisme dat alle betrokkenen democratische initiatieven kunnen nemen en hun creativiteit op hun manier kunnen beleven. De globalisering en commercialisering van onze wereld stuurt aan op meer eenvormigheid. Denk bijvoorbeeld aan de eenvormigheid van het Engels als universele taal. Daar moeten we cultureel pluralisme tegenover stellen, opdat het waardevolle uit de culturele erfenis van de mensheid bewaard blijft. Op zowel de globalisering als op het begrip identiteit komen we zo meteen nog even terug.

'Elk kind komt al snel in contact met verschillende groepen en met hun gewoonten, gebruiken, normen en waarden'

Foto: Caroline Boudry

'Een samenleving verandert immers niet enkel door wetten, maar doordat een mentaliteit verandert'

Structuren om mensen te helpen

Het is natuurlijk niet zo dat door dit principe te erkennen, het meteen ook in de praktijk gerealiseerd wordt. Tussen droom en daad staan in dit geval veel verschillende meningen in de weg. Iedereen beseft dat mensen zich vandaag veel meer verplaatsen en dat dit nieuwe migratiestromen oplevert. De toenemende culturele diversiteit in onze steden doet heel wat conflicten ontstaan. Ook al aanvaardt iedereen wellicht dat alle mensen gelijke rechten hebben, toch zien we hoe hele groepen uitgesloten worden, om individuele, sociale of culturele redenen.

De vraag is dus, of een concept van diversiteit ons kan helpen om hiermee in de realiteit aan de slag te gaan en dan vooral in de sociale en opvoedkundige realiteit. Het volstaat niet om ons bewust te zijn van de potentiële waarde van diversiteit: ze moet ook vertaald kunnen worden in het beleid en de burgers van onze samenleving moeten zich haar eigen kunnen maken. Een samenleving verandert immers niet alleen door wetten, maar doordat een mentaliteit verandert, zo leren we van Michael Crozier.

Crozier stelt in de eerste plaats dat echte maatschappelijke verandering niet van de structuren kan komen. Het zijn de mensen zelf, de burgers die de hoofdrolspelers zijn; structuren, zoals wetten, moeten de veranderingen begeleiden en ondersteunen. Daarnaast benadrukt hij hoe belangrijk het is om kritisch naar onszelf te kijken en ruimte te maken om te experimenteren. We worden geconfronteerd met nieuwe sociale behoeften en problemen. Dus moeten we een creatieve zoektocht aangaan om vernieuwende antwoorden te vinden. Het heeft geen zin om je in te graven in de

loopgraven van het eigen gelijk, dat koste wat het kost tegen 'vreemden' verdedigd moet worden. Daarin kan de wezenlijke waarde liggen van diversiteit: dat ze ons aanzet om te vernieuwen en nieuwe inzichten op te doen om met sociale vragen om te gaan.

In elk geval staat vast dat het beleid niet meer kan uitgaan van veralgemeniseringen en van een homogeen maatschappijbeeld. Verschillende groepen komen met elkaar in contact. Op zo'n kruispunt, een kinderopvangorganisatie, moeten we vormen van bemiddeling, coördinatie en harmonie zoeken om met deze complexiteit om te gaan, bijvoorbeeld met de verschillende vragen, verwachtingen of voorstellingen van wat kinderopvang hoort te zijn. De overheid moet zich daarom bescheiden opstellen: ze kan niet verwachten dat ze de maatschappij kan dirigeren. De rol van de overheid is meer de dialoog tussen de sociale spelers op zulke kruispunten te vergemakkelijken. Zo'n nieuw concept voor de overheid erkent haar beperkingen en zet sociale hulpmiddelen in om die nieuwe verantwoordelijkheden op zich te nemen.

Migratie leidt tot groei

We hebben gezegd dat diversiteit individueel of cultureel gedefinieerd kan worden. In beide gevallen geldt echter dat het omgaan met diversiteit niet zonder problemen gaat. Je moet aanvaarden dat er conflicten zijn. Diversiteit heeft immers alles te maken met ongelijkheid, en je kunt die twee begrippen niet los van elkaar zien. De migratiestromingen van de twintigste eeuw zijn bijvoorbeeld nauw verbonden met de processen van globalisering. Dit kan niet los gezien worden van de ongelijkheden die bestaan, niet alleen binnen onze samenlevingen, maar ook tussen Noord en Zuid. Op

Foto: Caroline Boudry

'Werken aan diversiteit is immers werken aan een rechtvaardiger samenleving'

heel wat vlakken worden fundamentele mensenrechten zwaar op de proef gesteld en het welzijn en de levenskwaliteit kunnen niet meer enkel binnen de eigen landsgrenzen bekeken worden. Op die manier worden vraagtekens gezet bij het traditionele beleid dat 'nationaliteit' als enige criterium voor (staats)burgerschap en voor het recht op bijstand hanteert. Er zijn nu eenmaal mensen die te maken krijgen met uitsluiting of met een ongelijke verdeling van privileges, er zijn groepen die steun nodig hebben om hun elementaire rechten te beschermen of die andere vormen van gedifferentieerde dienstverlening nodig hebben. Kortom: we moeten beseffen dat diversiteit problemen meebrengt die aangepakt moeten worden op een gediversifieerde manier.

De hedendaagse migratieprocessen veranderen de realiteit in onze steden en gemeenten. We worden plots geconfronteerd met mensen die uit heel verschillende culturen komen en andere levensstijlen hebben, en met wie we relaties aanknopen. Telkens wanneer we contact hebben met die 'ander', ontstaat echter een vorm van angst. In de eerste plaats zijn we bang onze eigen identiteit te verliezen. In de tweede plaats vrezen we voor onze status of voor de voorrechten die onze gemeenschap in de loop van haar geschiedenis heeft opgebouwd. Er zijn verworvenheden die we niet op willen geven. Het heeft geen zin dit weg te wuiven. We moeten deze existentiële angst onder ogen zien, willen we de taak van integratie, samen leven en tolerantie tot een goed einde brengen. Onrechtvaardigheden verstoren daarbij het contact tussen culturen. Werken aan diversiteit betekent meteen dus ook: het blootleggen van onrechtvaardigheden en processen van uitsluiting. Werken aan diversiteit is immers werken aan een rechtvaardiger samenleving en een synergie tussen verschillende groepen creëren, waardoor iedereen een

hogere levenskwaliteit kan bereiken.

Ook op het individuele niveau kan diversiteit een heel interessante invloed uitoefenen. Hoe een mens zijn zelfbeeld, zijn identiteit opbouwt wordt namelijk beïnvloed door verschillende culturen. Langzamerhand worden begrippen als 'typisch Nederlands' of 'typisch islam' volkomen irrelevant. Elke culturele identiteit draagt immers zijn eigen tegenstellingen in zich en is steeds in relatie met andere culturele groepen, en dus in verandering. Vroeger dachten we dat culturele identiteit vooral iets met onze geschiedenis, onze 'roots' te maken had. Vandaag zien we dat het gaat om een mengeling van herinneringen uit het verleden en actuele contacten met verschillende anderen.

Individuele en culturele diversiteit zijn vandaag een antwoord op ons eigen historisch geheugen. De meesten van ons belichamen zelf de diversiteit: ze hebben verschillende achtergronden. De zoektocht naar een dergelijke diversiteit in ons eigen leven en in onze plaatselijke geschiedenis kan ons helpen om het wereldwijde fenomeen te begrijpen, zonder te verliezen wat ons maakt tot wie we zijn. Mijn eigen regio, Catalonië is altijd een streek geweest die migratiestromen heeft geabsorbeerd en dat feit heeft er – net zoals in veel andere Europese regio's – een belangrijke sociale, culturele en economische rol gespeeld. Het opnemen van migratiestromen vormt een deel van ons sociaal en cultureel geheugen. Op die manier speelt het een rol in de samenstelling van onze identiteit vandaag. Samengevat kunnen we stellen dat de opvoedingsmodellen van de negentiende en de twintigste eeuw niet meer voldoen. Ze beantwoorden niet aan de nieuwe behoeften. We zullen een creatieve inspanning moeten leveren om een rechtvaardige praktijk op te bouwen. Die inspanning zal vooral op plaatselijk niveau moeten gebeuren om onze opvoedingssystemen (onderwijs en kinderopvang) aan te passen aan de lokale maatschappelijke context. Om dit te doen, kunnen we niet om de sociale uitsluiting en de maatschappelijke onrechtvaardigheden heen.

Culturele identiteit is essentieel om de geglobaliseerde wereld te begrijpen en er aan deel te nemen. Of zoals Manual Castels zegt: 'Om onze weg door de globalisering te vinden, hebben we twee instrumenten nodig: een kompas (daarmee bedoelen we informatie, onderwijs, kennis) en een anker (onze identiteit), om te weten waar we vandaan komen en te beslissen waar we naartoe willen.' ○

Alfons Martinell is professor aan de universiteit van Girona in Catalonië. Hij bekleedt een UNESCO-leerstoel in culturele beleidsvorming en samenwerking.

